

INFORMATIZACE SPOLEČNOSTI

Informační technika a moc

110/ Je informační technika (a s ní spjata technika komunikační) sama o sobě vůči člověku a společnosti neutrální, nebo je – alespoň částečně – taky hnací silou vývoje společnosti? Má přímý vliv na hierarchickou strukturu moci?

Nástroj potlačení či posílení moci, její decentralizace či centralizace, může z techniky vytvořit až lidská vůle. Taky ona rozhoduje o způsobu jejího použití. Může jít o rozhodnutí jedince nebo celých skupin. Možná i právě proto byly (a někdy ještě i jsou) tyto ambivalentní technické nástroje označovány jak za „nástroje tyranie“ (A. Huxley, G. Orwell a jiní), tak za „nástroje svobody“.

Ze zkušeností zemí s totalitárními režimy víme, že představitelé totalitní moci mají k informační technice a technologii nedůvěřivý vztah. Jsou si vědomi toho, že tato technika může objektivizovat procesy rozhodování a tím potlačovat nebo i zcela vylučovat subjektivní rozhodování.

Např. totalitní režim v Československu přísně střežil kopírovací zařízení i v těch nejmenších organizacích. Ty se pak musely na noc zapečetovat, existovala přísná evidence jejich používání apod. Tato zařízení zpravidla nesměl vlastnit jednotlivec.

111/ K využívání vyspělé výpočetní techniky docházelo především v resortech obrany a ve státních vědeckých institucích. K jejímu velmi omezenému využití docházelo v systému státní správy.

Z hlediska sociální komunikace šlo a i dnes jde totalitním režimům o podporu *vertikální komunikace*, která je typická pro centralizovanou moc (příkazy shora a hlášení – často zkreslené – zdola) a potlačení *komunikace horizontální* (komunikace a sdružování občanů pomocí telefonů, faxů apod.).

Možná lze bez nadsázky říci, že právě celosvětový rozvoj osobních počítačů (PC) v 80. letech 20. století oslabil kontrolu vlastnictví této přístrojové techniky a tím urychlil pád totalitních režimů ve střední a východní Evropě.

Informatizace a demokracie

112-113/ V současnosti převládá přesvědčení, že čím lepší přístup mají občané k informacím, tím lepší podmínky pro demokracii. Mohou nová média posílit demokratické způsoby vládnutí?

113/ Demokracie vyžaduje znalého a sebevědomého občana, který dovede pokud možno objektivně porovnávat různé způsoby uspořádání a chování společnosti.

Svoboda projevu však podporuje horizontální komunikaci, styk mezi lidmi a autoregulaci (i kultura je otevřeným nelineárním disipativním systémem – pozn. M. T.).

113-114/ Kritika nepřímé demokracie (podle Jiřího Poláka):

1. Občané se nemohou vyslovovat ke konkrétním otázkám, musí volit komplexní stranické programy, z nichž možná žádný přesně nevystihuje jejich preference;

2. Občané nemohou zasahovat do politiky během mandátního období. Mohou zaujmout stanovisko jen při volbách, tj. jednou za několik let. Mezitím mohlo dojít ke změně politiky, pro kterou původně hlasovali;
3. Funkční období politiků jsou většinou neomezená. Po jisté (relativně nedlouhé) době dochází k odtržení politických reprezentantů od voličů, ke vzniku politické aristokracie;
4. Politici často dělají kariéru díky neformálním přátelským nebo příbuzenským vztahům (tzv. *korupce přátelství* či „švagrova politika“);
5. Politici často podléhají vlivu nátlakových skupin – lobby – jejichž zájmy jsou v rozporu se zájmy převážné části voličů.

114/ Nepřímá demokracie má ovšem některé nástroje, jak zmírnit nikoli však zcela odstranit tyto nedostatky: je to sílící vliv masových sdělovacích prostředků a nepřetržité konání průzkumů veřejného mínění agenturami nezávislými na vládě a politických stranách a následné zveřejňování výsledků těchto průzkumů.

Pokud jde o přímou demokracii, tak potíže můžou nastat – kromě jiného – i z důvodu, že občané jsou o problémech týkajících se především větších územních celků a větších skupin obyvatelstva méně znalí než odborníci. I proto je nutné zavádět principy přímé demokracie pomalu, s jistou obezřetností a s přihlédnutím k celkové vzdělanosti a informovanosti obyvatelstva.

Další námitkou proti přímé demokracii je její procesualnost. Uvádí se, že je pomalá, těžkopádná a drahá.

Orwellismus jako varování před ohrožením demokracie

119/ Na sklonku 20. století se začínalo rýsovat pro demokratické státy nové nebezpečí, které Orwell geniálně vytušil na konci svého života v době raného dětství počítačů. Totalitní režimy jsou dnes nebezpečnější než kdykoli v minulosti.

Informační technologie lze... zneužít (jako každý jiný nástroj či technologii) k teroru, k orwellovskému dohledu nejen nad konáním, ale také myšlením lidí, a tak vytvořit zcela falešnou iluzi svobody.

120/ Totalitní režimy a problém „newspeaku“ – oficiální umělý jazyk, který by byl přizpůsobený ideologickým potřebám.

Zastánci násilných úprav přirozeného jazyka vycházeli z toho, že čím menší prostor člověka pro výběr výrazu, tím menší pokušení přemýšlet. Shora řízená reforma přirozeného jazyka většinou směřuje k tomu, aby se pomocí tohoto nového jazyka maximálně potlačilo tvořivé a kritické myšlení, a aby bylo přerváno veškeré spojení s minulostí.

121/ Pokud je uniformizace jazyka spojená s totalitní mocí a její tendencí ovládat konání a myšlení lidí, neměli bychom být citliví na jakékoli jeho zjednodušování, k němuž dnes dochází (např. při posílání esemesek)? Není kultivované a autentické vyjadřování součástí naší svobody?

Problém „*ekonomizace jazyka*“ – např. emotikony ve virtuální komunikaci. Jaké jsou jejich nevýhody či případné výhody?

Další problém: Potlačení či ztráta soukromí. S tím souvisí taky problém „digitálních“ či „informačních“ stop ve virtuálním prostoru (kyberprostoru).

Informatizace a zdraví

122-123/ Informační technika dnes již hluboko pronikla do zdravotnictví. Vedle vědeckých lékařských informací se v medicíně stále více uplatňují systémy umělé inteligence, např. v rozpoznávání rakovinných buněk, v texturní analýze myokardu, v echokardii, při analýze vyšetření pomocí magnetické rezonance (či PET).

123/ Informační technika proniká také do zdravotnické administrativy. Je-li dobře založena a využita, může pomoci zajistit komplexní vývojový obraz zdravotního stavu každého občana. Informatizují se celá zdravotnická zařízení a jejich sítě.

Informatizace však také přináší některé zdravotní problémy. Při dlouhodobé práci u osobního počítače může docházet k únavě, zarudnutí nebo pálení očí.

124/ Lékaři na celém světě se zabývají zejména otázkou, zda počítače (resp. práce s nimi) mohou vyvolat závislost.

Ve vztahu uživatele k osobnímu počítači může vzniknout silná touha nebo puzení užívat počítač, mohou se projevit potíže v kontrole množství času, jeho používání a zvyšování těchto časových dávek, k postupnému zanedbávání jiných užitečných zájmových činností. Může docházet k tomu, že uživatel pokračuje v užívání počítače přes zjevný důkaz škodlivých zdravotních následků apod.

126/ Uvažujeme-li o vlivu počítače na naše duševní zdraví, nemusí jít jen o tak extrémní záležitosti, jakou je závislost na počítači nebo hracích strojích.

Nicméně psychologové a pedagogové varují. V důsledku informatizace společnosti rostou nároky na lidský mozek a zprostředkovaně i na lidské jednání, navíc se pak často tyto nároky mění. Lidský mozek však není takovému tempu přizpůsoben. Otázka výběru z rostoucího množství zaznamenaných znalostí je stále palčivější. Převaha nepřímé komunikace prostřednictvím informačních médií ochuzuje člověka o emoce doprovázející přímou komunikaci.

U části dětské populace, tzv. počítačových dětí (net-generace, x-generace), které velmi dobře zvládly počítačovou logiku, se vytrácí schopnost přímé komunikace, chybí jim vlastní zkušenost s lidským jednáním. Jejich jazyková kultura, schopnost vyjadřovat se bohatým jazykem, je zpravidla nižší než u jiných skupin dětské populace.

Informatizace a právo

126/ Zatímco informatizace práva znamená jeho účelnou racionalizaci a zefektivnění procesů v něm probíhajících, vzniká tu i opačná vazba: právo ovlivňuje proces informatizace společnosti... Jde o stanovení pravidel vytváření a užívání těchto systémů a kontrolu jejich dodržování.

126-127/ Právní úprava a kontrola v zásadě všech fází tvorby, zprostředkování potenciálních informací včetně jejich konečného užití – ať již pomocí informačních technologií, nebo bez nich – je proto nezbytná.

127/ V demokratické společnosti je nutno chránit právo občana na soukromí, zajistit ochranu jakýchkoli informací a jednotlivci rovnoprávnost přístupu k veřejně dostupným informačním zdrojům, autorského práva původců jakýchkoliv vědeckých a uměleckých děl (...), zajistit průhlednost procesů zpracování informací atd.

Informatizace společnosti přinesla také nový druh zločinnosti, která se označuje jako počítačová kriminalita. I informační technika se může stát nástrojem přípravy terorismu všeho druhu (zvláště aktuální a hrozivé postavení má tzv. *informační válka*).